

arkivXet

information från arkiv gävleborg

årgång 22 nr 2/2015





Anéa Elfving, arkivets nya ordförande. Foto: Jörgen Björk

Ny ordförande i Arkiv Gävleborg

Anéa Elfving valdes till ny ordförande i Arkiv Gävleborg vid årsmötet som hölls i Ljusdal i mars.

– Arkivet måste fortsätta ha kapaciteten att vara ett regionalt historiskt arkiv. Och det måste fortsätta vara öppet och publikt, där kan vi aldrig göra för mycket, anser hon.

Gävlebon Anéa Elfving arbetar som ombudsman inom fackförbundet Seko. Innan hon blev anställd där var hon fackligt aktiv inom Statsanställdas förbund som Seko då hette. Inom Televerket/Telia har hon bland annat varit telefonist och kundtjänstmedarbetare.

Hon har i många år också haft uppdrag inom kommunpolitiken i Gävle, bland annat som ordförande i tekniska nämnden. Men de politiska uppdragen har hon nu dragit sig ur, att bli ordförande i Arkiv Gävleborg tackade hon däremot ja till:

– Jag har ett kulturintresse, jag tycker kultur och historia är roligt och viktigt.

Nu i vår har Anéa Elfving mycket handfast tagit hand om fackets historia, hon har sett till att arkiv från olika avdelningar som gick upp i Seko hamnat där de ska vara – i Arkiv Gävleborg.

Att arkivet ska fortsätta att på olika sätt arbeta för att väcka intresse för de historiska källorna tycker hon är självklart.

– Men sedan vet jag ju att arkivet riskerar att bli trångbott och att vi måste hitta resurser för lokaler och personal, det är frågor som måste lösas och jag tror inte vi kan göra det utan att höja avgifter.

Avgifterna brukar kunna bli en diskussionsfråga, många föreningar och företag har små budgetar.

– Visst är det så. Men jag tycker vi är billiga, professionellt omhändertagna arkivhandlingar blir kvar för eftervärlden, det ligger ett stort värde i det!

– Och om man inte vågar låta avgifterna följa med när löner och hyror stiger riskerar vi en kvalitetssänkning, säger hon.

Ulla Ejemar

Arkivens dag på nytt sätt

Arkivens dag brukar uppmärksammas med ett traditionellt öppet hus hos Arkiv Gävleborg.

I år blir det annorlunda: Arkiven i Gävle kommer att samarbeta om ett arrangemang i Rådhuset mitt i stan.

Syftet är att locka nya besökare och visa upp vilken bredd och mångfald det finns bland arkiven.

Deltar gör bland andra Arkiv Gävleborg, Region Gävleborgs arkiv, Gävle stadsarkiv, Fängelsemuseet och Läns museet.

Rådhuset är nu nästan tomt och arkiven får låna en stor del av huset just denna dag, **14 november**.

Årets tema på den landsomfattande arkivdagen är "Gränslöst", arkiven är fria att välja om de vill följa temat.

Vi kan avslöja att en del ska handla om gränsöverskridaren Joe Hill och att Regionarkivet väntas fokusera på gränslösa smittor. Arkiv Gävleborg väljer att också ösa ur de rika källorna från idrottsrörelsen.

Leverera arkivmaterial när vi besöker din kommun!

Har din organisation behov av att lämna arkivmaterial kan ni ta tillfället i akt när arkivet besöker din kommun under september och oktober 2015. Erbjudandet gäller våra medlemmar, men det finns självklart möjlighet att bli medlem i arkivet innan vårt besök!

Passa på att undersöka hur arkivläget ser ut! Har ni många års protokoll, årsredogörelser och andra handlingar som bör samlas och arkiveras? Vet ni var allt finns? Vad ska sparas? Ta gärna hjälp av våra bevaranderåd på www.arkivgavleborg.se eller ring och rådgör med oss!

Boka före 14 september, så kan vi samordna leveranserna på ett bra sätt. Kontakta Katarina Nordin på tel 026-108870, eller katarina.nordin@arkivgavleborg.se. Observera att vi endast har möjlighet under dagtid!

Vi ses!

Tid och plats - här tar vi emot leveranser

Nordanstig	tisdag 22/9
Hudiksvall	onsdag 23/9
Söderhamn	torsdag 24/9
Ljusdal	tisdag 29/9
Ovanåker	onsdag 30/9
Bollnäs	torsdag 1/10
Hofors	tisdag 6/10
Ockelbo	tisdag 13/10
Sandviken	onsdag 14/10



Jörgen Björk och Katarina Nordin tar emot den stora arkivleveransen från Hofors bruk. Foto: Ulla Ejemar

Världsrekord i Brooklyn - en idrottshälsning från New York

När amerikanen Abel Kiviat slog världsrekordet på 1500 meter vid en tävling i Brooklyn våren 1912 satt en ung svensk friidrottsentusiast på läktaren. Några dagar senare återger han det spektakulära loppet i en ögonblicksbild när han skriver hem till Gävle.

Olympiasegraren från London M. Sheppard fick här bita i gräset för en liten gynnare, A. Kiviat. Det var den mest glänsande löpning jag sett. Jag har sett tysken Braun, Wide och Björn löpa på rekordtid, men detta var något enastående. På 1500 startade en svensk från Boston, Hedlund. Han tog redan från starten ledningen och löpte första kvartmilen på 59 3/5 sek! De övriga låg cirka 5 meter efter. Så gick Beily fram, Hedlund fick mjälthugg och utgick. Beily passerades snart av Kiviat, Sheppard låg ett stycke efter; han gjorde en spurt för att gå upp Kiviat och lyckades nästan, då Kiviat ökade farten och Sheppard föll tillbaka. Man kan göra sig en föreställning om det väsen som hölls då av 10 000 amerikanare! Tiden blev världsrekord 3 m 59 sek!

Brevskrivaren hette Edvard Larsen. Vi vet egentligen inte särskilt mycket om honom. Han föddes i Hedesunda 1892. Fadern var skräddarmästare. Som junior tävlade Larsen för Gefle IF i löpning – inte helt utan framgång, av bevarade resultatlistor att döma. Den 8 mars 1912 klev han ombord på ett fartyg i Göteborg för vidare färd mot New York.

Att en rad olika nationaliteter satte sin prägel på det tidiga 1900-talets New York framgår tydligt av Larsens brev. Världsrekordlöparen Abel Kiviat var polsk jude men tävlade för Irish – American Athletic Club. Tävlingarna ägde rum

på klubbens hemmaarena med det irländskt klingande namnet Celtic Park. I loppet deltog dessutom Oscar Hedlund, ”en svensk från Boston”, som efter en väldigt ambitiös start fick håll och tvingades utgå.

Brevet är adresserat till Gefle IF:s ordförande Alexander Hammar. Det är bara några veckor kvar till



Bankdirektör Alexander Hammar var Gefle IF:s ordförande 1909 – 1914.



Löparstjärnan och tvåfaldige OS-medaljören Abel Kiviat. Här på ett idolkort utgivet av Mecca Cigarette Company 1910.



Gefle IF:s stavhoppare Claes Gille förväntades ta medalj vid olympiska spelen i Stockholm 1912. Men han rev ut sig redan i kvalet. Bilden är tagen i samband med invigningen av Stockholms stadion den 1 juni 1912.

OS-tävlingarna i Stockholm, så rapporten från det stjärnspäckade loppet är förstas högtintressant. Larsen håller sig också underrättad om hur det går för de gamla klubbkamraterna i Gävle. Vi får veta att han, precis som så många andra, har särskilt höga förväntningar på stavhopparen Claes Gille som hade visat fin form under våren. I efterhand vet vi att OS-äventyret blev en besvikelse för Gille som rev ut sig redan i kvalet.

Hur Larsen försörjer sig talar han inte om. Sannolikt sysslade han med skradderi, precis som fadern. Han framhåller i alla fall triumferande att han minsann har arbete och "god betalning".

Det verkar som att ordförande Hammar försökt mästra och förmana Larsen före avresan. Men än så länge har den unge emigranten inte "fått fara illa" – tvärt om. Han har både ett välbetalt jobb och gott om ledig tid. Någon brist på fritidsaktiviteter råder knappast heller. Man anar ett visst mått av trots när Larsen tillkännager för sin gamle idrottsmentor att han sysslar med allt möjligt – utom sport.

Hur länge Edvard Larsen stannade i Amerika vet vi inte. I slutskedet av första världskriget skrevs han in i den amerikanska armén. Kanske var han en av de omkring två miljoner soldater som skickades till Europa sommaren 1918. Enligt en passagerarlista ska han ha rest tillbaka till New York i augusti 1922.

I december samma år gifte han sig med Rut Valborg Borgström. Paret återvände så småningom till Sverige och bosatte sig i Malmö. Den 2 februari 1937 avled Edvard Larsen.

Jörgen Björk

1368-69th St. Brooklyn N. Y.
Maj 28. 1912.

H. H. Hammar
Gävle.

Eftersom jag har god tid i kvällen skall jag skriva några rader. Först och främst får jag ontala att jag mås och trivs bra här i Amerika. Ännu kan jag ej säga att jag fått "fara illa", som H. H. Hammar sade i Gävle. Jag har arbete och god betalning. Även god tid om kvällarna som jag använtes till allt möjligt utom sport, ännu.

Jag har bevisat attkilliga idrottstävlingar här i Brooklyn och New-York. Jag har sett många av Amerikas främste idrottsmän, blivande Olympiska regare i sommar! Och de äro mycket värda! Sedan i söndags d. 26 Maj var jag ut till Beltin Park här i Brooklyn och i fråga tävlingar, var i deltog en svensk. Enna tävling var liksom en förtävlings.

Larsens brev, som finns bevarat i Gefle IFs arkiv, är adresserat till H. H. (Hans Höghet?) Hammar. Brevskrivaren och adressaten tycks ha haft en något ansträngd relation. Tituleringen ska rimligtvis tolkas som ironi.

Hela brevet från Brooklyn går att läsa på arkivets blogg "Dokument i fokus":
www.arkivgavleborg.blogspot.se



Torrslaktning av fläsk på slaktkurs hos Jonas Persson, Fjärdsäter, Delsbo 1945. Folket på gården hade de 12 deltagarna i hemmet under fyra dagar och fick i utbyte arbetet med hemslakten utfört. Centralt i bilden hemkonsulent Ingrid Frendin.



På kurs med hushållningssällskapet

Tusentals människor finns dokumenterade i arkivet efter Gävleborgs läns hushållningssällskap. Framför allt gäller det landsbygdens befolkning, bönder, småbrukare och fiskare.

Många gick kurser i sällskapets regi och lärde sig allt från tillagning av svamp, slakt och konservering, fårskötsel, traktormekanik och biodling till bokföring, giftbesprutning, täckdikning och heminredning.

Bilderna är hämtade från 1940- och 50-talet då kurserna är mycket väldokumenterade. Oftast finns både deltagarlistor och kursprogram kvar i arkivet.

Det är en fantastisk källa till historien om jordbrukets modernisering, landsbygdens kvinnohistoria, mathistoria och mycket mer. Det är också väldigt mycket personhistoria!

Lisa Engström



Kurs i ogräsbekämpning och växtskydd på Kungsgården. Kursdeltagarna med statsagronom B Granström på fältet under kursmomentet "examination av ogräs" 7 juni 1957. Med på kursen var bland annat Lars Helsmo, Vansäter, Knut Jonsson, Glösbo och Bertil Olanders, Edsbyn.



I kursen i hemvård 25 februari – 1 mars 1952 deltog 17 kvinnliga elever. Här har tre av eleverna fångats på bild av Hilding Mickelsson som hade i uppgift att dokumentera Studiegården. Schemat var brett och omfattade frågor som heminredning, hushållsbudget, maskiner och redskap, tvätt och sängklädesvård samt "praktiska övningar i paketering av djupfrysta produkter".



Det var vanligt att man hade kurser hemma hos gårdsägare, där "råvaran" fanns på plats. Här använder man gårdens eget tagel under en kurs i sängklädesvård hos Margit Sjöberg i Hålsjö, Norrbo 1946. Man har flyttat ut på gårdsplanen i vårsolen för att spinna tagel och stoppa madrasser.



Här står eleverna i kursen "Traktorskötsel och svetsning" samlade vid ingången till Studiegården. Kursen hade 17 elever och hölls i mars 1952. Programmet för de 12 fullmatade dagarna finns dokumenterat i Hushållningssällskapets arkiv. Alla fotografier samt de fina teckningarna ur studieprogrammen är hämtade ur sällskapets arkiv.





Framför ordenshuset i Jättendal. När gården på 1950-talet moderniserades och byggdes till försvann snickarglädjen, fönstren byttes ut och verandan fick nytt utseende.

Dalens Ros i Jättendal, en skola i demokrati

”Vad böra stat och kommun iakttaga mot förfallna drinkare?” Och ”Bör en godtemplare avhålla sig även från andra oseder än supseden?” Det är knappast diskussionsämnen som skulle dra publik i dag, men 1899 var det med sådant man kunde locka logen Dalens Ros medlemmar i Jättendal.

Jättendal är en liten tätort vid E4 i Nordanstigs kommun, nära kusten och mellan Sundsvall och Hudiksvall. Bekymmer över måttlöst supande var inget nytt ett drygt sekel tillbaka. ”Den nära intill kyrkan belägna brännvinskrogen” i Jättendal var redan vid 1700-talets slut ett orosmoment för mer ansvarstagande sockenbor. ”Fylleri, dans och annan otillbörlighet, såväl där som hemma i husen av druckna män” borde, enligt de mera nyktras uppfattning, ”utan omsvep av kyrkorådet inför domstol ställas.”

Detta enligt den historik, ”Hundraårigt godtemplararbete i Jättendal”, som nu finns i tryggt förvar hos Arkiv Gävleborg. Den avser huvudsakligen tiden 1883 till 1983, författades av logebrodern Olaus Nyberg och publicerades i ”Ljus i Vår Bygd”, medlemstidning för Hälsinglands norra distrikt av IOGT.

Inga riktiga motkrafter mot supandet kom dock igång

förrän vid 1800-talets mitt, då en avdelning av Svenska nykterhetssällskapet tillkom i Jättendal. Men varken den eller den år 1876 bildade Hoppets Här med samma syfte var särskilt framgångsrika. 1883 startade tolv sockenbor IOGT-logen nr 469 Fridens Dal. Under resten av 1880-talet var dess medlemsantal som mest 20-25, och de flesta klarade inte nykterhetslöftet så bra; det blev återfall och ett vacklande in och ur logen.

Men 1896 utlyste entusiastiska ungdomar från Gnarp-logerna Fabian och Lyckans Början ett möte i Jättendals sockenstuga. Där bildades logen Dalens Ros, som efter ett halvår fått ett 50-tal medlemmar. Efter några år var de omkring hundra och efter ett halvsekel det dubbla. Jättendals godtemplare startade en byggnadsförening och uppförde snabbt ett eget ordenshus. 1905 startade logen hela distriktets första studiecirkel, och den följdes av flera. En ungdomsloge bildades 1914.

Under förbudsomröstningen 1922 var aktiviteten stor, och freds-, nykterhets- och andra föredrag, liksom amatörteater och sånggrupper, avlöste varandra. Jättendals socken, som varit nedsunken i mörker och dryckenskap, blev en nykter och städad del av Hälsingland, enligt Nyberg. Genom sitt arbete hade nykterhetsförkämparna

frambragt en medborgarskola i fostrande och kamratlig anda, till gagn för socknen, framhåller han.

Det är nog bara att ge honom rätt. Nykterhetsrörelsens – och de andra tidiga folkrörelsernas – fostrande inverkan på det svenska samhället kan knappast överskattas. Genom att gå in i en nykterhetsloge fick man möjlighet att besöka andra loger och delta i deras verksamhet och nöjesutbud. Det var säkert attraktivt. Kring sekelskiftet 1900 fanns, enbart i Nordanstig, 20 loger med totalt ca tusen medlemmar.

Redan 1898 hade logen Dalens Ros en ”talövningsklubb” för att hjälpa medlemmarna att komma över sin blyghet. Ambitiösa cirklar kring mötesteknik, föreningsarbete, utbildning av ungdomsledare och bibliotekarier skolade torpar- och bondbarn, pigor och drängar. Sy- och matlagningskurser, basarer, danser och utflykter, filmvisning, friidrott och orientering, liksom 1970-talets omfattande bingospelande inom logens ram har vidgat kunskapen och vyerna och varit mötespunkter för ett rikt socialt liv.

Barbro Sollbe



Barnförbjudet på Godtemplargården på 70-talet.



Så här ser området vid Godtemplargården ut idag. Verksamheten bedrivs fortfarande av det som idag heter IOGT-NTO lokalförening 2274 Dalens ros. Foto: Lisa Engström



Med bärkorgen mot kristiden

Året är 1941. Tio kvinnor med korgar är redo att stiga på tåget i Sandarne. De har köpt särskilda "bärbiljetter" för det är kristid och Statens Järnvägar säljer billigare biljetter till dem som bidrar till folkförsörjningen genom att ta vara på frukt och bär.

Kvinnorna tillhör Skärgårdens socialdemokratiska kvinnoklubb. I Sandarne finns en speciell bärkommitté som uppmuntrar till bärplockning och ser till att det finns avsättning för de bär som hushållen inte själva gör av med.

Det är inte bara här det plockas. I Europa rasar det stora kriget. Det är svårt – och dyrt – att få in exportvaror till Sverige, det är brist på allt från apelsiner till bensin.

I stora kampanjer försöker Statens livmedelskommission förmå svenska folket att hushålla och ta vara på det som finns i trädgårdar och natur. Politiska kvinno- och ungdomsorganisationer, handeln, jordbrukarna, hushållningssällskapen – alla ska engageras. Framför allt kvinnorna.

I Ala socialdemokratiska kvinnoklubbs protokollsbok kan man läsa att de vanliga symötena

ställs in på grund av ransoneringen, istället hänvisas till kurser i stoppning, lagning och kurser med namn som "Kosten och krisen".

Statens livmedelskommission ordnar tävlingar som "Bästa vinterförrådet" och skickar ut recept. Nypon och hjortron anses extra värdefulla för sitt c-vitamininnehåll, rotfrukter, lingon, blåbär och äpplen för att de går att la-

gra länge. Fallfrukt av äpplen kan man till exempel ångkoka till mos, helst utan bristvaran socker. För bättre hållbarhet tipsas husmödrarna om att man kan täcka moset med lingonsylt!



350 liter lingon kommer de tio kvinnorna hem med, berättar tidningen Morgonbris, där bilden här ovan först publiceras. Skärgårdens socialdemokratiska kvinno-klubb bildades 1931, den bytte senare namn till Sandarne

Den här artikeln är hämtad från Arkiv Gävleborgs blogg "Dokument i fokus" där vi varje vecka skriver om intressant arkivmaterial och ger glimtar från länets historia. Adressen är www.arkivgavleborg.blogspot.se

Rote no 1 i Iggesunds frälsningsarmé 1891. Dokumentet visar vilken samhällsklass som gick med i Frälsningsarmén, rullan är fylld av sågverksarbetare, järnarbetare och brädgårdsarbetare. Och även hustrur, sömmerskor och tjänarinnor i de kvinnliga rotarna. Dokumenten speglar också Iggesund som samhälle under 1800-talets slut. Rullan och andra dokument från hela länet finns under Skola och lärande på www.arkivgavleborg.se

Vad kan man läsa mellan raderna i högerkvinnornas mötesprotokoll? Hur försvarade man tryckfriheten i Färila 1941? Fanns det verkligen ingen fotbollskultur i

Du hittar allt om våra pedagogiska resurser på arkivets hemsida under rubriken "Skola och lärande".



Vi hämtar leveranser i höst!

När kommer vi till din kommun?
Läs mer på sidan 3

Följ vår verksamhet på facebook!

www.facebook.com/arkivgavleborg.se

arkiv gävleborg

Arkivet bevarar och tillgängliggör arkivhandlingar från föreningar, företag och privatpersoner i Gävleborgs län. Vi arbetar också med att dokumentera och stimulera till forskning om länets historia.

Forskarsal och arkiv har öppet vardagar 8.30 - 16.00

Redaktion: Lisa Engström, Ulla Ejemar, Agnetha Nellfors, Barbro Sollbe

Arkiv Gävleborg
Fältskärsleden 10, 802 80 Gävle
(gamla postterminalen)
tel 026 - 10 88 70
e-post: arkivet@arkivgavleborg.se
hemsida: www.arkivgavleborg.se
www.facebook.com/arkivgavleborg.se